

Petru Derescu

PARADIGMA INTERPRETĂRII TEXTULUI POETIC
ÎN VIZIUNEA LUI N. CORLĂTEANU

Prin cuget adunând comori astrale
Sădea în suflet gingași toporași...

Considerăm semnificativ motto-ul – parafrază a unor versuri semnate de Magda Isanos, care ar releva preocupările marelui nostru înaintaș și ar contura, totodată, punctele extreme ale analizei interpretative a textului: analiza rațională, pe de o parte, altoită pe perceperea senzorială a acesteia. O asemenea apropiere de textul poetic evidențiază sugestia imaginii artistice și reverberațiile multiple ale ei, generând și farmecul din fața splendorilor lumii, dar și deplinătatea înțelegerii integrale a textului poetic veritabil.

Ne-am propus, în cele ce urmează, să actualizăm ideile academicianului N. Corlăteanu despre analiza operei literare – îndeobște cunoscute – din perspectiva percepției imediate de către cititorul N. Corlăteanu a secvențelor de text artistic. Prin urmare, ne vom referi pentru început în mod succint la anumite teze referitoare la analiza textului artistic, completându-le mai apoi cu referințele de proprie receptivitate.

Precum se știe, tezele generale diriguitoare în analiza operei literare se rezumă, în viziunea lui N. Corlăteanu, la următoarele: evidența planului **diacronic cu cel diatopic**,¹ fiecare dintre acestea avându-și anumite distincții specifice. Planul **diacronic constituie „noțiunea de stil al epocii, în care a activat scriitorul**. Cu alte cuvinte, orice maestru al slovei scrise este oarecum mărginit în posibilitățile sale de a folosi mijloacele limbii”². Aceasta presupune faptul că „fiecare epocă își are maniera sa de a scrie, limba sa, cercul său de idei și interese, expresiile sale preferate”, că poate fi detectat „ceva comun în vocabular, în procedeele de creație, chiar în modul de cugetare între marile creații” ale reprezentanților literelor din perioada respectivă.³

Pe de altă parte, **planul diatopic presupune analiza mai multor „registre stilistice, care se referă și la câmpul de noțiuni, specifice pentru un anumit personaj, și la modalitățile lui de exprimare, precum și la situația, în care se află el.”**⁴

Astfel, scriitorul nu folosește în același fel ca oricare alt vorbitor aceste mijloace ale limbii.

După această sumară trecere în revistă a ideilor generale să amintim modalitățile de percepere și analiză de către N. Corlăteanu-cititorul a valențelor textului poetic. Considerăm reprezentative în acest sens confesiunile marelui nostru înaintaș din articolul „Amintiri

¹ N. Corlăteanu. *Despre analiza operei literare la nivel stilistic*// Scriitorul în fața limbii literare – Chișinău, 1985, p. 175-186.

² N. Corlăteanu, *lucr. cit.*, p. 176.

³ Ibidem.

⁴ Idem, p. 179.

luminoase, nemărturisite” publicate în ziarul *Cuvîntul* la 17 aprilie 1991 și care ne prezintă mai multe aspecte semnificative.

Vom nota, pentru început, faptul că prima familiarizare a unui tânăr cu textul veritabil artistic este, în opinia noastră, decisivă pentru modelarea de mai departe și a sensibilității, și a capacităților de triere valorică a acestuia. În acest sens credem nelipsit de interes pasajul în care tânărul, pe atunci elev în școala primară, a făcut cunoștință cu Magda Isanos, și ea elevă. La un moment dat, ne spune autorul, „Magda m-a întrebat: «Poezii știi?». «Știi una: Nicu iese pe porțiță/ Binișor din grădiniță/ Tatăl său din casă-l vede/ Și-nainte-i se repede./ Ce-ai cătat în grădiniță?/ M-am uitat numai la viță!/ Și din struguri n-ai luat?/ Da în buzunar ce ai?/ Struguri mari, necopți, așa-i?/ Prins cu ocaua mică / Nicu n-are ce să zică».

«Păi, asta-i poezie din clasa I primară» – a spus Magda. Ascultă.

«A fost odată ca-n povești

A fost ca niciodată...»

Mi-a recitat, cred, jumătate din «Luceafărul» eminescian”.¹

Suntem tentați a crede că acest prim contact cu textul, cu marea literatură a fost unul dintre principalele imbolduri spre o aplecare atentă și grijulie asupra paginilor artistice, spre o analiză chibzuită a valorilor contextuale ale cuvintelor și a mesajului acestora.

Evident, curiozitatea viitorului mare lingvist nu putea să nu încerce a dezlega pentru început semnificația numelor proprii:

„Întors acasă, am întrebat-o pe Ala: Ce nume e Magda și Isanos? «Nu știu», mi-a răspuns verișoara”.

Aceste întrebări, devenite prin natura lor călăuzitoare într-o îndelungată și prodigioasă activitate profesională, și-au aflat răspunsul mult mai târziu: „Pregătindu-mi teza de licență la tema «Codicele Voronețean și lucrul apostolesc» al lui Coresi am aflat în latină textul «Maria guae vocatur Magdalena (Maria care e chemată Magdalena)». La origine Magdalena însemna «din Magdaline» – sat de pescari din Galileea, numit El-Magdel de arabi și Migdal în ebraică, ceea ce semnifică «turn, castel». În Apusul european luna iulie e numită «mes de la Magdalena» sau Madalena. Tot în legătură cu luna iulie și Magdalena apare numirea românească – în munții Apuseni – a caiselor – măgdălane. De proveniență apuseană recentă este Madlen (fr. Madeleine) sau Madlena și Madilena (format nu din Maria și Elena, cum s-ar putea crede, ci din Mari (Magda) și lena)».

La fel de meticolos este analizat și celălalt nume: Isanos, provenit din limba turcă – Isanoglu, a cărui primă parte este „Isan” (os)u, autorul aducând numeroase referiri lexicografice, iar „oglu” înseamnă „fiu; deci, fiu de neam nobil”.

Evident, și în analiza textelor semnate de către Magda Isanos un loc important revine determinării statutului elementelor lexicale utilizate în țesătura textului literar. N. Corlăteanu remarcă în acest sens lexicul cu iz basarabean (să înconjor, nourii, ogrăzile), forme tipice moldovenești: să steie, aş vre, miroasă, să deie, să însemne. Lexicul basarabean este de asemenea larg reflectat: păpușoi, norod, prasade, harbuz, putrezăciune. Toate aceste mijloace, constată cercetătorul, demonstrează că „poeziile M. Isanos sânt scrise într-o perfectă limbă literară a celor mai bune tradiții general românești, iar culoarea locală basarabeană contribuie la ridicarea nivelului literar și la plasarea în timp și spațiu a creației poetice”.

Pornind de la aceste observații, N. Corlăteanu analizează mesajul general al textelor semnate de M. Isanos. Trei sunt, în viziunea savantului nostru, axele tematice ale creației

¹ N. Corlăteanu. *Amintiri luminoase, nemărturisite*// Moldova Suverană, 17 aprilie, 1991.

poetei: iubirea, moartea și durerea, care au generat și motivele fundamentale ale creației: „setea de a nu mai fi, care este prezentă aproape peste tot în creația M. Isanos. De aici și presimțirea stingerii:

«Eu voi trăi puțin, însă prea mult/ când cuget cât cules-am din durere» (*Cîntecul deșertăciunii*) Dar, ține să menționeze cititorul atent care a fost N. Corlăteanu, „în ciuda acestui pesimism, lirica poetei conține totuși în ansamblul ei un măreț imn înălțat ființării: «Tu cîntă și nu te teme/ Mai înainte de vreme nu vei muri...». Și cu toată ardoarea mărturisea poeta: „Am iubit pămîntul/ Și cîntecele pe care le șoptea vîntul» (*Poemul femeii care iubea primăvara*). Iată de unde pornește revolta contra nimicirii popoarelor, a nevinovatei vieți omenești: «Aștept anul unu/ Anul păcii între popoare/ Inima mea de pe-acuma murmură:/ Frate, iartă-mă pentru urile strămoșești/ și-n numele suferințelor omenești Dă-mi mîna/ Frate, să nu mai avem amintiri/ Și visuri șovine.../ Tu făurești unelte ca mine Lucrezi pămîntul, Poate scrii cărți./ Dă-mi mîna să dărîmăm abatoarele/ istoriei Ieși din sicriu și privește/: răsare soarele»”.

În lirica socială a poetei apare revolta împotriva „neoamenilor: «Cei cu steaguri verzi, cu frunți înguste/ m-au găsit vinovată/ că n-am deosebit oamenii/ după nație și religie»” (*Prin el am cunoscut norodul*).

În lumina tezei de mai sus despre comuniunea de motive, teme și imagini N. Corlăteanu observă și similitudinea mesagistică și de tonalitate dintre versurile eminesciene: „O, mamă, dulce mamă” și cele scrise de M. Isanos:

„Maica Domnului seamănă nu știu cu cine./ Mamă, cîteodată seamănă cu tine”.

În continuarea aceleași idei am dori să adăugăm și unele observații personale. Considerăm, spre exemplu, că lectura unor versuri precum:

Semințele-n somn visau că există **colori**,
roșu, albastru și gri, minunate **colori**.
Tu, peste frunțile noastre, soare, cobori.
Și noi vom da fructe, și noi vom fi hore de flori.
Gloria noastră toată-n vârf se presimte...”
(*Pomii cei tineri*)

Sau:

Cred în ea, cred în numele ei
și-n **colorile**-anotimpului meu,
zveltă ca mestecenii, mereu,
să freamăt aș vrea în soarele-acesta dintâi
(*În diminețile clare*)

ne readuce în memorie pasajul din *Epigonii*:
Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrâne
Căci sub mucedele pagini stau domniile române
Scrise de mîna cea veche a-nvățaților miren...
Moaie pana în **coloarea**¹ unor vremi demult trecute,
Zugrăvește din nou iarăși pânzele posomorîte
Ce-arătau faptele crunte unor domni tirani, vicleni...

¹ Vom nota că, pentru conturarea întregii configurații a acestui element lexical ar trebui aminti aici și un alt mare creator al timpului: Ion Minulescu: „De ce-ți sînt ochii verzi – **coloarea** vagnerienelor motive?...” (*Celei mai aproape*)

Iar forma verbală „asameni” din pasajul ce urmează:
În loc să trăiesc, am cântat melancolicul ieri;
și semnele pe care le-am primit n-au fost de la oameni,
au fost de la flori. Tu cu cine te-*asameni*?
mă-ntrebau pururi privirile omenești.
Din pământ ca noi toți pornești,
dar este-n inima ta o pace și o-ntunecime
din care cresc niște vorbe ciudate. „Mulțime,
nu mă goni, ca voi sunt, ca voi sunt și eu!”
Dar ei mă lăsau deoparte mereu,
și cuvântul „poet” răsuna în răs,
pe buzele lor, care n-au sărutat, n-au surâs”
(*Oamenii mă uimesc*)

ne amintește dialogul Demiurgului:
Tu vrei un om să te socoți,
Cu ei să te **asameni**?
Dar piară, oamenii, cu toți –
S-or naște iarăși oameni.

Iar poezia *Eu nu regret*:
Eu nu regret povestea de iubire,
dar e nespuse de trist și de ciudat
să simți c-asemeni unui fir subțire
ceva frumos din tine s-a sfârmat.

Și nu mai știu anume ce, și-anume când,
căci toate ca-ntr-un vis s-au petrecut
de-ți vine să pornești, de alții întrebând
de-au fost aieva cele ce-au trecut.

am considera-o un răspuns direct la îndemnul poetului:
„Un singur lucru-ți cer: să nu regreti...”
(Ion Minulescu. *Pășește-ncet*)

Spunem acest lucru și reieșind din întreaga tonalitate a poeziei (care nu este, în opinia noastră, o simplă constatare, o entitate estetică aparte, ci se vrea o replică a unui dialog imaginar), și luând în considerare teza despre existența în proza feminină confesivă a unui imaginar dialog epistolar, despre care vorbește cercetătoarea A. Grati.¹

Întru înțelegerea completă și adecvată a mesajului scrierilor poetice este necesar, în convingerea noastră, corelarea cu mediul cultural respectiv.

În acest sens considerăm că au perfectă dreptate cei care afirmă următoarele:

„Onorată în pictură, și muzică, stimată în alte literaturi, familia de autori este rău privită în literele românești. Faptul ar merita o analiză amănunțită, cu contribuția psihologiei, a sociologiei și chiar a psihanalizei, deoarece motivele aversiunii par să tină de un domeniu

¹ Aliona Grati. *Magda Isanos (eseu despre structura imaginarului)*. – Chișinău, Prut Internațional, 2004, 100 p., p. 94-95.

mai profund și mai obscur. Totuși de ce ar fi rău să existe legături de rudenie între scriitori? La urma urmei, fiecare din ei are, oricum, mai mult sau mai puțin talent, un dram mai subțire sau mai consistent de noroc, și trăiește, literar vorbind, sub zodie proprie. Familia este însă importantă pentru că înseamnă continuitate, punte peste timp, într-un cuvânt: tradiție. Și, mai ales, modelul ei ar putea contribui la instaurarea, într-o arie plină de discordii, a ideii de solidaritate, aducând puțină uitare de sine, în folosul slujirii celui alt¹.

În cele de mai sus am încercat a restabili, cât ne-au slujit puterile, calea de apropiere a reputatului nostru compatriot de universul liric al unei poete deosebite în contextul literar; în acest sens am considera nu tocmai o aventură dacă una dintre imaginile acestui harnic lucrător al slovelor noastre ar fi desprinsă direct din lumea poetică de care am cutezat a ne apropia printr-un măsurariu demodat al „ereziilor”² atât de lumești ale inspirației și mimesisului:

Și m-am întors spre casă mai agale,
c-o oboseală fericită-n pași,
iar dacă mâinile-mi erau la fel de goale,
în schimb aveam în suflet toporași.
(Magda Isanos. *Toporași*)

Institutul de Filologie
(Chișinău)

¹ <http://www.isanos.ro/ro/paginaprincipala.htm>

² Termen aparținând cercetătorului M. Scarlat; citat după: Aliona Grati. *Magda Isanos (eseu despre structura imaginarului)* – Chișinău, Prut Internațional, 2004, p. 3.